

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

6-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

Х.А.Абдурасулов	
Экономическая история Туркестана в "Большой игре" Питера Хопкирка	338
Sh.S.Shodiyeva	
Afg'oniston matbuotining Buxoro amirligi hududiga tarqalishi tarixiga doir.....	343
Sh.M.Abdusatorov	
Gastroturizm sohasini rivojlantirishning ba'zi nazariy masalalari.....	348
O.B.Nizomiddinov	
XX asrning 20-yillarida Farg'ona viloyatida ta'lim tizimi (Farg'ona viloyat davlat arxividagi hujjatlar misolida)	353
G'.A.Raxmonov	
Farg'ona vodiysida suv xavfsizligi borasidagi yondashuvlar	358
M.Y.Umarova	
Temuriy Malika Gavharshodbegim tug'ilgan oila va uning Amir Temur davridagi hayoti	361
S.B.Yuldashev	
The Faragina – a regular military structure in the Abbasid's army	366
X.X.Mamajonov	
Turk tarixshunosligida Amir Temur tarixining o'rganilishi va rivojlanish bosqichlari.....	373

ADABIYOTSHUNOSLIK

D.Sh.Kodirova	
O'zbek tili konchilik terminlarining terminografiya talablari asosida terminologik lug'atlarga kiritilishi	377
N.T.Zaylobova	
Muloqot xulqining oliy ko'rinishi	384
D.O.Xamidova	
Luqmon Bo'rixonning "jaziramadagi odamlar" romanida ruhiyat	389
A.N.Nasirov	
Xarakter evolyutsiyasining ruhiy-psixologik asosi	396

TILSHUNOSLIK

Ф.Ш.Алимов, Р.А.Фахрутдинова	
Лингвистические факторы формирования письменной речи в условиях цифровизации.....	402
Талантбек кызы Альбина, К.С.Шакиров, Э.И.Ибрагимова	
Формирование информационно-коммуникационные готовности у педагогов дошкольного образования в условиях непрерывного профессионального образования	408
O.Q.Sobirov, Sh.I.Shokirov	
Ingliz tilida qurilish terminlarini semantik xususiyatlari.....	417
D.A.Ganiyeva	
To'liqsiz va bog'lama fe'llarda sinkretizm va polifunksionallik.....	422
A.M.Mamarasulov	
Leksik sistemaga onomasiologik yondashuv.....	426
N.Xamidov	
Turli tizimli tillardagi antroponimlarda erkalash-kichraytirish ma'nolarining ifodalanishi	432
С.Э.Саидова	
Мулоҳизаҳо оиди лингвистикаи ареалӣ дар мисоли шеваҳои аҳолии сурхондарёи шарқӣ.....	437
Г.М.Мансурова	
Проблемы понимания на слух у студентов технических вузов	441
Ф.А.Темирова	
Методологический анализ подходов к составлению идиоматического словаря на примере HSG: сравнение, особенности и рекомендации	445
Ш.М.Султонова, Г.Ф.Нишонова	
Теоретические предпосылки изучения антропонимов в переводческом аспекте.....	449

O'ZBEK TILI KONCHILIK TERMINLARINING TERMINOGRAFIYA TALABLARI ASOSIDA TERMINOLOGIK LUG'ATLARGA KIRITILISHI**ВКЛЮЧЕНИЕ ГОРНОДОБЫВАЮЩИХ ТЕРМИНОВ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА В ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЕ СЛОВАРИ НА ОСНОВЕ ТРЕБОВАНИЙ ТЕРМИНОГРАФИИ****THE INPUT OF MINING TERMS OF THE UZBEK LANGUAGE INTO THE TERMINOLOGICAL DICTIONARIES ACCORDING TO THE REQUIREMENTS OF TERMINOGRAPHY****Kodirova Dilrabo Shamsidinovna¹**¹Navoiy davlat pedagogika instituti, Ingliz tili va adabiyoti kafedrasida katta o'qituvchisi**Annotatsiya**

Mazkur maqolada konchilik sohasiga oid terminologik lug'atning til sohasiga oid lug'atlardan farqli tomonlari, terminologik lug'atning o'ziga xos xususiyatlari o'rganilgan. Lisoniy va maxsus lug'atning adabiy nisbati, konchilik kontekstida "normativ" elementlari va termin xususiyatlariga ega bo'lgan terminologik birliklar o'rganilgan.

Аннотация

В данной статье изучаются аспекты терминологического словаря, относящиеся к области горного дела, которые отличаются от словарей, относящихся к языковой сфере, а также некоторые специфические особенности терминологического словаря. Изучаются литературное соотношение языковой и специальной лексики, терминологические единицы с «нормативными» элементами и особенности терминов в контексте горного дела.

Abstract

This article examines aspects of the terminological dictionary related to the field of mining, which differ from dictionaries related to the language field, as well as some specific features of the terminological dictionary. The literary relationship of linguistic and special vocabulary, terminological units with "normative" elements and the features of terms in the context of mining are studied.

Kalit so'zlari: termin, terminografiya, maxsus soha lug'atlari, polisemiya, modellashirish.

Ключевые слова: термин, терминография, специализированные словари, полисемия, моделирование.

Key words: term, terminography, specialized dictionaries, polysemy, modeling.

KIRISH

Konchilik sohasida terminologik manbalarning o'rganishning obykti o'zbek tilida konchilik terminlarni tanlash talablarini ishlab chiqishdan iborat. Natijada terminlarning terminografiya mezonlari va tamoyillarini aniqlash masalasi zamonaviy tilshunoslikning asosiy masalaridan biri hisoblanadi. O'zbek tilida konchilik soha terminografiyasi tizimining muammoli masalari, ya'ni bir sohaviy tushunchani nomlash uchun bir nechta maxsus leksik birliklardan foydalanish bugungi kungacha termin murojaatining eng muhim muammolaridan biri bo'lib qolmoqda.

Zamonaviy terminografiya nazariyasining asosiy muammolaridan biri terminlarni tanlash mezonlarini aniqlash uchun konchilik sohasi terminologik lug'atlarining fundamental ishlarini ko'rib chiqishni o'z ichiga oladi.

O'zbek tili konchilik sohasi terminologik ishlarida ilmiy tadqiqot uchun terminlar tanlash, keyinchalik u yoki bu turdagi lug'atga aylanishi, lug'atning maqsadi va turi, shu sababli termin tanlash jarayoniga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, o'quv lug'ati uchun til birliklarini tanlash ba'zi bir aniq tamoyillar bilan farqlanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

V.V.Dubachinskiyning fikricha, "Bu me'yoriylik, so'z boyligining qat'iy sinxronligi, individual lug'at zahirasiga, ma'lum bir mavzu doirasida yo'naltirilganligi, o'rganishning maqsadga muvofiqligidir". Tarjima sohasi uchun lug'atlarning asosiy tamoyili - mavzuli tamoyil va ma'lum bir bilim sohasi terminologiyasini qamrab olishning to'liqligidadir.

Mashhur terminolog S.V.Grinev-Grinevich o'z asarlarida lug'atlarga termin tanlash muammosini va yechimlarini qayta-qayta ko'targan. S.V.Grinev-Grinevich terminlarni tanlash mezonlari lug'atning umumiy uslubiy tuzilishiga bog'liqligi haqida gapirar ekan, terminologiyani

tanlashning quyidagi tamoyillarini belgilaydi:

- tematik tegishlilik (turdosh sohalardan terminlarni chiqarib tashlash);
- lug'atga yo'naltirish (umumiy adabiy va umumiy ilmiy so'zlar allaqachon mavjud, ikkinchisi esa lug'atga kiritilmagan deb taxmin qilingan terminlar);
- izchillik (muhim tushunchalarni yo'qotmaslik uchun);
- terminlarning to'liq yoritilishi (sinxronizm – vaqt omili);
- qo'llanishi (chastotasi), terminning semantik qiymati, ta'lim qobiliyati;
- me'yoriylik va moslik.

Avvalo, me'yoriylik tamoyilini ko'rib chiqamiz. Terminologik lug'atning me'yoriy-stilistik vazifalari tanlov hajmini cheklab qo'yadi, mutaxassislar nutqining professionaligi, okkazonalizmlari, stilistik jihatdan belgilangan va boshqa ba'zi turdagi "nonormativ" (normative bo'lmagan) nutq vositalarining so'zlardan foydalanishning turli sohalarida keng namoyon bo'lishiga yo'l qo'ymaydi. Terminolog nafaqat terminologiyani tartibga solish va standartlashtirish bo'yicha terminologik ishning keyingi bosqichlarida, balki termin tanlashning dastlabki bosqichida ham me'yoriylik prinsipiga e'tibor berishi kerak. F.de Sosyur, E.Koseryu va ularning izdoshlari «me'yor nutqning jonli elementi va tilning qat'iy belgilangan tizimli qonunlari o'rtasida oraliq o'rinni egallaydi», deb ta'kidlaganlar.

Texnik topshiriqning fan sifatida shakllanishi davrida tadqiqot uchun terminlar tanlash masalalari ham tadqiqotchilarni qiziqtirgan. R.Yu.Kobrin termin tanlashning foydaliligi, chastotasi (yoki paydo bo'lish chastotasi), semantik yaxlitligi, leksik birikmalarining barqarorligi kabi tamoyillarini tanqidiy ko'rib chiqqan. B.N.Golovin va Gorkiy lingvistik ta'lim izdoshlari, shuningdek, bir qator boshqa tadqiqotchilar (K.Ya.Averbux, S.D.Shelov, V.M.Leychik, T.L. Kandelaki, V.P.Danilenko, V.F.Novodranova va boshqalar) terminlarni tanlashni taklif qilmoqdalar.

NATIJALAR

Ijodiy terminologiya sohasida lingvistik nuqtai nazardan to'g'ri, ammo jonli fan tili rivojiga zarar etkazishi mumkin bo'lgan qo'pol tavsiyalar bermaslik zarur. Shuning uchun, amaldagi termin me'yorlarini ko'rsatish uchun mo'ljallangan terminologik lug'atda, shuningdek, ba'zi "nome'yoriy" elementlarni o'z ichiga olgan holda, termin tizimining butun xilma-xilligini aks ettirish kerak.

Umumiy va maxsus lug'atning adabiy nisbatini ajratib ko'rsatish, bu kontekstda "normativ" elementlar deganda biz umumiy lug'at so'zlari uchun normaga mos kelmaydigan, lekin ayni paytda termin xususiyatlariga ega bo'lgan terminologik birliklarni tushunamiz.

A.V.Superanskaya ta'kidlaganidek, "maxsus sohaviy lug'at adabiy emas, balki ishlab chiqarish to'g'riligiga asoslangan, ma'lum bir tilning so'zlardan foydalanish yoki so'z yasashi me'yorlari bilan emas, balki tegishli quyi tizim shartlari bilan belgilanadigan maxsus tartibga solinadi." [9] Masalan, konchilik sohasiga oid maxsus lug'atda umumiy lug'at tarkibiga xos bo'lmagan elementlar termini sifatida ikkinchi darajali shakllangan sifatlar qo'llaniladi: 'qumoqlash' (aglomerasiyalash), 'briket' (qumoq). Demak, tadqiqotda terminologik lug'atning umumiy lug'atning adabiy me'yoriga to'g'ri kelmaydigan ayrim xususiyatlari bilan shug'ullanadi. Terminologiya bo'ysunadigan o'ziga xos norma - normaning professional varianti deb ataldi.

Biz e'tiborimizni qaratadigan keyingi tamoyil - bu terminlarni tanlashning xronologik prinsipi. A.S.Gerd xronologik tamoyilga ustunlik berib, terminologik lug'atlar uchun lug'at tanlashda asos qilib fan tili tarixini davrlashtirishni fan tarixining o'zi bilan chambarchas bog'lashni taklif qiladi. L.L.Kutina "tarixiy bosqichda terminning maxsus semasiologik birlik sifatida ko'pgina leksik va semantik xususiyatlari va maxsus leksik tizim sifatida esa terminologiyalar yanada aniqroq bo'lib boradi, deb hisoblaydi. [7] Ushbu sohadagi tarixiy istiqbol, boshqa sohalarda bo'lgani kabi, hodisani o'rganishda juda muhim nuqtani keltirib chiqaradi: bu uning rivojlanish tendensiyasini ko'rishga imkon beradi. Terminologiyani uning rivojlanish tarixidan kelib chiqib diaxronik tarzda o'rganish ham fan tilining bugungi holatini tahlil qilish uchun katta ahamiyatga egadir. Tadqiqot maqsadlariga qarab, terminlarni diaxroniyada ham, sinxronlikda ham o'rganish mumkin.

Terminologiyaning sinxronligi yoki vaqt omili, ayniqsa, terminologik lug'atlar uchun dolzarbdir. "Maxsus lug'atlarga qo'yiladigan talablardan biri sifatida bilim sohasining hozirgi rivojlanish darajasiga muvofiqiligi ilgari suriladi". Lug'atni nashrga tayyorlash jarayonida ilm-fan rivojlanadi va lug'at endi nashr etilgan paytda terminshunoslikning haqiqiy holatini tasvirlamaydi, balki uning tuzilgan, tahrirlangan va oldindan chop etilgan davrlarini aks ettiradi. Ushbu muammoni

ADABIYOTSHUNOSLIK

hal qilish ko'pincha mumkin bo'lmagan lug'at tayyorlash vaqtini qisqartirishni, shuningdek, eskirgan terminlarni ularning zamonaviy ekvivalentlar bilan almashtirishni talab qiladi.

A.S.Gerd alohida ta'kidlagan termin tanlashning yana bir tamoyili o'rganilayotgan sohasining mantiqiy-konseptual tizimini modellashtirish tamoyili bo'lib, bunda namunadagi terminlar to'planishi va ularning mantiqiy-konseptual tizim bilan o'zaro bog'liqligidir. Ideal holda terminlarni tasniflashning mantiqiy-konseptual asosi o'rganilayotgan bilim sohasi tushunchalarining to'liq tizimini yaratadi va shuning uchun tavsiflangan terminologiyada bo'shliqlar yo'qligini ta'minlaydi.[6] Keng qo'llaniladigan ilmiy tamoyillardan biri bo'lgan tizim prinsipi fan va texnikaning har qanday sohasi tushunchalar tizimini aks ettiruvchi termin tizimining elementi sifatida har bir terminni tahlil qilish va baholashni belgilaydi. Terminning tizimli belgisi uning asosiy xususiyatlaridan biri sifatida u chaqirgan tushunchaning turdosh tushunchalar bilan semantik munosabatlarini aks ettiradi.

MUHOKAMA

Terminolog mantiqiy-konseptual tizimni modellashtirish tamoyiliga amal qilgan holda ishning ikki bosqichini amalga oshiradi: manbalardan terminlarni tanlash va ularni tizimlashtirish. Birinchidan, o'rganilayotgan bilim sohasining barcha terminlari, shu jumladan, birlikning ko'p qiymatli terminlari, ularning barcha ma'nolari, sinonimik terminlar va boshqalardir. Bunga parallel ravishda ta'riflarni qidirish amalga oshiriladi, tushunchalar ta'riflari mustahkamlanadi. Ikkinchidan, tushunchalarni tizimlashtirish amalga oshiriladi, har bir tushunchaning tizimdagi o'rnini aniqlanadi, uning boshqa tushunchalar bilan aloqasi, terminologiyada uchraydigan kamchiliklar ham aniqlanadi. Ikkinchisiga bir xil tushunchaning turli xil talqinlari, sinonimiya, terminologiyadagi 'lacunae', terminning mos shakli yo'qligi, masalan: ishtirokchili va bo'linmali (komponentli) iboralar, muvofiqlashtiruvchi birikmalar bilan iboralar yoki tarjima qilishda tavsiflovchi iboradan foydalanish kiradi.

S.V.Grinev-Grinevich termin tanlash bosqichida tizimlashtirishning rolini muhimlashtiradi va tizimlashtirish "barcha muhim terminlarning mavjudligini kafolatlaydigan ma'lum bir konseptual sohaning shartlarini ajratib ko'rsatishning yagona haqiqiy usuli ekanligini ta'kidlaydi. [5] Bu ma'lum soha maxsus lug'at tarkibining alohida mavzulashtirilgan bo'limlarini qamrab olish va aks ettirish darajasini aniqlash, lug'at uchun aniq asos yaratish, lug'at mavzusiga tegishli bo'lmagan tasodifiy terminlarni filtrlash, mumkin bo'lgan sinonimlar va leksik kamchiliklarni aniqlash, ya'ni lug'atning to'liqligini ta'minlashdir.

Biz o'rganayotgan konchilik terminologiyasining o'ziga xos xususiyati shundaki, qat'iy ilmiy tushunchalarni ifodalovchi past o'lchamli tizimlar terminlari tushunchaning mantiqiy kategoriyalariga ko'ra oson tasniflanadi. Mantiqiy-konseptual tizimni modellashtirish tamoyiliga asoslanib, biz tushunchalar va ularni ifodalovchi terminlarning quyidagi toifalarini aniqladik:

Jadval-1.2**Konchilik sohasiga oid ruscha terminlarning o'zbek tilida berilishida dublet shakllarning noo'rin qo'llanilganligi (1- kategoriya)**

aglomerasiya	agglomeration by sintering [ə'gəʊləʊmɪ'ræfən baɪ sɪntɪrɪŋ]	qumoqlash (aglomerasiyalash): eritma nuqtasi ostida qizdirilganda oldindan maydalangan materialdan yoki chiqindilardan blankalarni tayyorlash uchun texnikadir
брикет	briquette [briket]	briket (qumoq): briketlash natijasida olingan aglomerasiyalangan materialning bir qismi (ruda, qaytaruvchi va boshqalar birlashtiruvchi bilan aralashtirilgan)
верхняк	1.beam [bi:m]; 2.carpind 3.girder [gərdər]; 4.roof bar [ru:f bɑ:]	ustlik (to'sin): ishlaydigan tomni qo'llab-quvvatlaydigan va jinslarning bosimini tokchalarga o'tkazadigan nur
дренаж	drainage ['dreɪnɪdʒ]	koriz (drenaj): ichki bo'shliqlarda to'plangan suyuqlikni (yomg'ir suvi, ortiqcha yoqilg'i, yog'lar va boshqalar) qurilma, blok yoki mahsulot tashqarisida to'kish

		uchun qurilma
каптаж (от лат. capto-ловлю, хватаю)	1. capping [kæpɪŋ]; 2. catchment ['kætʃmənt]	kaptaj (ushlama): er osti suvlarini, neft va gaz konlarini ochish, er yuzasiga olib chiqish, debitini (sarfini) nazorat qilish, kerak bo'lsa yopib qo'yish uchun qurilgan injener-texnik inshoot
лёсс	loess ['ləʊsɪs]	soz tuproq (lyoss): zarracha o'lchami 0,01-0,05mm bo'lgan, och sariq rangli, ko'zga ko'rinmas qatlam-qatlam joylashgan oxak toshli cho'kma tog' jinsi(tuproq)

Jadval 1.3.

Konchilikka oid ruscha terminlarning ingliz tilida berilishida dublet shakllar noo'rin qo'llanilgan holati (2-kategoriya)

агломерат (от лат. aglomerо-присоединяю, накапливаю)	1. sinter [sɪntɪr]; 2. agglomerate [æglɒmə'reɪt]	aglomerat (qumoq): aglomerasiya jarayonida olingan bo'lakli ruda konsentrati
але́врит (от греч. aleuron-мука)	1. aleunte [æləuntə]; 2. silt [sɪlt]	alevrit: bo'sh mayda donador cho'kindi jins.
алмазное бурение	1. diamond drilling ['daɪəmənd drɪlɪŋ]; 2. diamond boring ['daɪəmənd 'bɔ:ɪŋ]	olmosli burg'ilash: olmos bilan mustahkamlangan halokatli asbob bilan tog' jinslarini mexanik aylanadigan burg'ulash
анатексис (от греч. anatexis-расплавление)	1. anatexis [ænətɛksɪz]; 2. refusion [ri:'fju:ʒən]	anateksis: yuqori harorat va bosim sharoitida rivojlanadigan magmatik bo'lmagan jins jismlarining tanlab yoki to'liq erishi jarayoni
анкерная крепь	1. anchorage ['æŋ.kə.rɪdʒ]; 2. roof bolting [ru:f bəʊlɪŋ]	qoziqli mustahkamlagich: asosiy element metall, temir-beton, polimer yoki teshikka (quduq) o'rnatilgan yog'och novda (langar)
арочная крепь	1. arch timber [ɑ:tʃ tɪmbər]; 2. arch support [ɑ:tʃ sə'pɔ:t]	yoysimon (arkasimon) mustahkamlagich: bir-biridan ma'lum masofada ishlaydigan shaxtaning bo'ylama o'qiga perpendikulyar o'rnatilgan alohida sobit kamarlardan (metall, temir-beton, aralash) iborat ramka qo'llab-quvvatlashi
асфальтовые породы	1. asphaltic rocks [æsfo:lɪk rɒk]; 2. bitumen ['bɪtʃʊmən]	asfalt tog' jinslar: qumtoshlar, ohaktoshlar, dolomitlardan tashkil topgan, g'ovaklarda yoki g'orlarda va yoriqlarda asfaltni o'z ichiga olgan tabiiy shakllanishlar
бактериальное выщелачивание металлов	1. bacterial lixiviation, [bæk'tɪəriəl lɪk-si-ve-a-shən]; 2. bacterial leaching [bak-tir-e-əl li:tʃɪŋ]	metallarni bakteriyalar ishtirokida eritish: tirik mikroorganizmlar (bakteriyalar) yordamida xomashyodan (rudalar, konsentratlar) metallarni ajratib olish
барабанная мельница	1. tumbling mill [təm-blɪŋ mil];	barabanli tegirmon: qattiq materiallarni maydalash uchun

ADABIYOTSHUNOSLIK

	2. pebble mill [pə-bəl mil]; rod mill [rad mil]; 3.ball-tube mill [bol tu:b mil]	qurilma
--	--	---------

Jadval 1.4.

Konchilik sohasiga oid ruscha termin tarjimasida kamchilikka yo'l qo'yilgan, ya'ni o'zbek tilida xalqaro termin qabul qilinmasdan, aksincha ularni tarjima qilishga harakat qilingan (3-kategoriya)

грабен	1.graben [græbɪn]; 2.trough [trɒf]	chuqurlik (graben): dislokasiya, er qobig'ining tik yoki vertikal tektonik yoriqlar bo'ylab tevarak-atrofga nisbatan tushirilgan qismi
горст	1.horst [hɔːst]; 2.elevated block ['elɪvɪtɪd blɒk]; 3.uplift ['ʌplɪft]	do'nglik (gorst): vertikal yoki tik qiya tektonik yoriqlar (yoriqlar va teskari yoriqlar) bo'ylab tevarak-atrofdan keskin ko'tarilgan, balandligi bir necha yuz va minglab metrlargacha, uzunligi minglab kilometr va eni o'nlab kilometr, tik yonbag'irlari bilan erning bir qismi. chegaralangan va tektonik harakatlar natijasida hosil bo'lgan qobiq
компрессия	compression [kəm'preʃən]	gazning siqilishi (kompRESSIYA): gazzimon jismga kuch ta'siri, u egallagan hajmning pasayishiga, shuningdek, bosim va haroratning oshishiga olib keladi
кристалл (от греч. krystallos, первоначально- лёд)	crystal ['krɪstəl]	dur (kristall): zarralar (atomlar va molekular) muntazam ravishda joylashib, uch o'lchovli davriy fazoviy joylashuvni - kristall panjarani tashkil etadigan qattiq jismlar
литификация	lithification [lɪtɪ fɪ'keɪʃən]	toshlanish: cho'kindilarning bosim ostida siqilib, birga keladigan suyuqliklarni chiqarib yuborishi, birlashishi va asta-sekin qattiq jinsga aylanishi jarayoni.
псаммиты (от греч. psammites– песчаный, psamos-песок)	psammites['sa,mɪt]	qumtosh jinslar: tarkibi 50% va undan ko'proq mayda (0,05÷1 mm) minerallar zarrachalaridan va tog' jinslari parchalaridan iborat tog' jinslari.
псефиты (от греч. psephos–мелкий камен, галька)	pssephites['sē,fit]	shag'allar (psefitlar): tarkibi yirik (1 mm. dan katta) parchalardan iborat tog' jinslari (shag'al, kongomeratlar).

Jadval-1.5

Konchilikka doir ruscha termin ingliz tiliga tarjima qilinib, kamchilikka yo'l qo'yilgan, yani bu o'rinlarda xalqaro terminlar qo'llanilishi lozim bo'lgan holatlar

оолиты	oolites [əʊə,lɑɪt], egg-stones [eg'stəʊn]	oolitlar: tarkibi kalsiy karbonat, oksidlar, temir, marganes va silikatlaridan iborat sharsimon yoki ellipssimon mineral hosila
орт	1.ort [ɔ:t], 2.cross-cut [krɔ:s [kʌt]], 3.breakthrough ['breɪk.θru:]	ort: qiyaligi 3°gacha bo'lgan, er sirti bilan bevosita bog'lanmagan, foydali qazilma qatlamini kesib o'tuvchi kon lahimi

фотоплан	1.airplan ['eə. plæn] 2.photoplan ['fəutəʊ plæn] 3.photomap ['fəutəʊ mæp]	fotoplan: asosan kartografik xarita tuzish maqsadida tayyorlanadigan joyning aniq fotografik plani (surati)
шлак	1.slag [slæg] 2.acoria [akoria] 3.cinder ['sɪn.dər]	toshqol (shlak): ruda va boyitmalardan pirometallurgiya usulida metallarni ajratib olish jarayonida hosil bo'ladigan, tosh yoki shishasimon modda-metallar oksidlarining qotishmasi.
шлам	1.slime ['slaɪm], 2.sludge ['slʌdʒ] 3.slurry mud ['slʌrɪ 'mʌd]	quyqa (shlam): - metallarni elektroliz usulida tozalashda eritmaga o'tmay, anoddan to'kilib qolgan kukunsimon mahsulot; - tog' jinslarini maydalaganda, burg'lashda hosil bo'ladigan mayda zarrachali mahsulot.
шлюз	1.sluice ['slu:s] 2.sluice box ['slu:s bɒks] 3. air lock ['eələk]	nov (shlyuz): bo'tanadan yirik va og'ir zarrachalarni ajratib olish uchun ishlatiladigan, to'g'ri burchakli, tor, uzun nov.

Ajratilgan kategoriyalar bo'yicha tushunchalarni tizimlashtirish konchilik terminologiyasining kategoriyalararo polisemiya holatlarini aniqlash imkonini berdi. Masalan: qumtosh jinslar terminologik birikmasi - minerallar zarrachalaridan va tog' jinslari parchalaridan iborat tog' jinslari ham potensial farqning paydo bo'lish hodisasini, hamda xarakteristikasining to'g'ri chiziq yaqinlashuvining kesishish nuqtasi bilan belgilanadigan tog' jinslari parchalaridan iborat tog' jinslari bilan bog'liq ochiq holatdir. O'zbek tilida konchilik terminologiyasi ham ingliz, ham rus tillarida o'xshash misollarga boy bo'lib, terminning bir xil ko'rinishi ma'lum bir hodisani statistik jihatdan tavsiflovchi hodisani ifodalashda, kategoriya holatlari jarayonini tavsiflashda qo'llaniladi. Bu dalil konchilik terminologiyasining o'ziga xos xususiyati sifatida interkategorik polisemiya mavjudligini e'tirof etishga imkon beradi.

XULOSA

O'zbek tilida konchilik soha terminografiyasi tizimining muammoli masalari, ya'ni bir sohaviy tushunchani nomlash uchun bir nechta maxsus leksik birliklardan foydalanish bugungi kungacha termin murojaatining eng muhim muammolaridan biri bo'lib qolmoqda.

O'zbek tili konchilik terminografiyasi tizimining muammoli masalalari umumiy terminlarda qo'llanishi, tarqalish ko'lamini muayyan terminologik tizim bilan cheklangan bo'lib, ular insonning faoliyati doirasida aniq uslubda harakat qiladi, voqe'lanadi.

Terminlarning terminografik ma'no ifodalovchi birliklar sifatida shakllanish xususiyatlarini aniqlash uchun har qanday tilda, xususan o'zbek tilida konchilik terminologiyasini shakllantirish xususiyatlarini tadqiq etish va tahlil qilish ahamiyatlidir.

Kasbiy sohaga oid til birliklarini mavzu bo'yicha yoki boshqa kichik guruhlar asosida tasniflash tamoyillarini hamda ularga xos alohida tizimlararo munosabat turlarini aniqlash, shuningdek, ushbu til birliklarining o'ziga xos funksional xususiyatlarini belgilashga doir masalalar hanuz o'z yechimini kutmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Akobirov S.F. Til va terminologiya. Toshkent, 1968.
2. Abduraxmonov S.A., Qayumova M., Axtamov F. va boshqalar. Ruscha-inglizcha metallurgiya terminlarining o'zbekcha izohli lug'ati. –Toshkent: "Fan va texnologiya", 2017. -884 b.
3. Madvaliev A. O'zbek terminologiyasi va leksikografiyasi masalalari. Toshkent, 2017.
4. Helmi B. Sonneveld, Kurt Loening. Terminology: applications in disciplinary communication. Amsterdam, 1993.
5. Гринёв –Гриневиц С.В.Терминоведение.-М.:Академия,2008-304с.

ADABIYOTSHUNOSLIK

6. Герд А. С. Основы научно-технической лексикографии. — Л.: ЛГУ 1986
7. Кутина Л. Л. Формирование языка русской науки. Терминология математики, астрономии, географии в первой трети XVIII века. — Л.: Наука, 1964.
8. Лейчик В.М. О языковом субстрате термина// Вопросы языкознания. - М.:Наука, 1986.
9. Суперанская А.В. Общая терминология: Терминологическая деятельность. М., 1993. 288 с.